

POKRAJINSKA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA MURSKA SOBOTA

Klaudija Šek Škafar

**UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI
V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH:
PRIMER POKRAJINSKE IN ŠTUDIJSKE KNJIŽNICE
MURSKA SOBOTA**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Murska Sobota, 2019

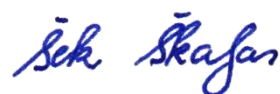
IZJAVA O AVTORSTVU IN O JAVNI OBJAVI PISNE NALOGE

Spodaj podpisana, Klaudija Šek Škafar, izjavljam, da sem avtorica pisne naloge za bibliotekarski izpit za bibliotekarja z naslovom: Uporabniki s posebnimi potrebami v splošnih knjižnicah: primer Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- sem pisno nalogo izdelala samostojno in je moje avtorsko delo,
- so dela drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih navajam neposredno ali povzemam, navedena oziroma citirana v skladu s standardom APA,
- sem besedila ali podatke, ki so avtorsko zaščiteni, uporabila v skladu z določbami zakona, ki določa avtorske pravice,
- je elektronska oblika pisne naloge istovetna s tiskano obliko naloge,
- na podlagi 23. člena Pravilnika o bibliotekarskem izpitu ter v skladu s prvim odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovoljujem javno objavo elektronske oblike pisne naloge na portalu Digitalne knjižnice Slovenije.

Podpis avtorice:

A handwritten signature in blue ink, reading 'Šek Škafar'.

V Murski Soboti, dne 30. 4. 2019

Šek Škafar, K., Uporabniki s posebnimi potrebami v splošnih knjižnicah: primer Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in priimek: Klaudija ŠEK ŠKAFAR

Naslov pisne naloge: Uporabniki s posebnimi potrebami v splošnih knjižnicah: primer Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota

Kraj: Murska Sobota

Leto: 2019

Št. strani: 29

Št. slik: 0

Št. preglednic: 5

Št. prilog: 1

Št. strani prilog: 7

Št. referenc: 31

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota

Mentor v času strokovnega usposabljanja: Andrej Pavlič

UDK: 027-056.26(497.411Murska Sobota)

Ključne besede: uporabniki, posebne potrebe, uporabniki s posebnimi potrebami, splošne knjižnice, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota

Izvleček:

Splošne knjižnice morajo biti enako dostopne za vse uporabnike. V življenju uporabnikov s posebnimi potrebami imajo posebno vlogo, saj jim olajšajo vključevanje in sodelovanje v družbi.

Naloga predstavi obravnavo uporabnikov s posebnimi potrebami v slovenskih osrednjih območnih knjižnicah, pri čemer je posebna pozornost namenjena delu z omenjeno skupino uporabnikov v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota. Raziskovalni pristop je deskriptiven z uporabljen metodo kompilacije. Na osnovi teoretičnih izhodišč in analize trenutnega stanja so podani predlogi za izboljšanje obstoječih storitev, prostora, opreme in gradiva za uporabnike s posebnimi potrebami ter uvedbo novih storitev v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota, ki bodo predstavljali dodano vrednost pri njeni nadaljnji rasti in razvoju.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	1
2 KNJIŽNICA IN UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI	3
2.1 OPREDELITEV UPORABNIKOV S POSEBNIMI POTREBAMI	3
2.2 UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI V KNJIŽNICI.....	7
3 STORITVE IN PRILAGODITVE ZA UPORABNIKE S POSEBNIMI POTREBAMI V SLOVENSКИH OSREDNJIH OBMOČNIH KNJIŽNICAH	9
3.1 METODE.....	9
3.2 REZULTATI.....	10
4 UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI V POKRAJINSKI IN ŠTUDIJSKI KNJIŽNICI MURSKA SOBOTA.....	15
4.1 PREDSTAVITEV POKRAJINSKE IN ŠTUDIJSKE KNJIŽNICE MURSKA SOBOTA	15
4.2 OBRAVNAVA UPORABNIKOV S POSEBNIMI POTREBAMI V POKRAJINSKI IN ŠTUDIJSKI KNJIŽNICI MURSKA SOBOTA.....	17
5 SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI	20
6 ZAKLJUČEK	24
7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA.....	27

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Knjižnice, ki izvajajo prilagojene storitve za uporabnike s posebnimi potrebami.....	12
Preglednica 2: Knjižnice, ki sodelujejo z lokalnimi organizacijami, katerih člani oz. uporabniki so osebe s posebnimi potrebami.....	13
Preglednica 3: Knjižnice, ki organizirajo bralne značke za uporabnike s posebnimi potrebami.....	13
Preglednica 4: Knjižnice, ki organizirajo bralne ure za uporabnike s posebnimi potrebami...	14
Preglednica 5: Knjižnice, ki organizirajo pravljичne ure z ustvarjalnimi delavnicami za uporabnike s posebnimi potrebami.....	15

Šek Škafar, K., Uporabniki s posebnimi potrebami v splošnih knjižnicah: primer Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Povzetek Poročila o dejavnostih splošnih knjižnic za uporabnike s posebnimi potrebami v letu 2018 z dodatki.....	30
---	----

1 UVOD

Splošne knjižnice so lokalna informacijska središča, v katerih se uresničujejo potrebe posameznikov in skupin po izobraževanju, raziskovanju, informacijah in razvoju osebnosti, vključno s potrebo po sprostitvi in razvedrilu. So eden od osrednjih prostorov izobraževalnega, znanstvenega, kulturnega in družabnega dogajanja. Pri oblikovanju ponudbe knjižničnih storitev in informacijskih virov za zadovoljevanje potreb različnih ciljnih skupin uporabnikov, morajo upoštevati tudi specifične potrebe uporabnikov s posebnimi potrebami.

V splošnih knjižnicah se srečujemo z uporabniki s posebnimi potrebami, ki pri ponudbi ter uporabi knjižničnih storitev, informacijskih virov ter prostorov in opreme zaradi različnih oviranosti (npr. fizičnih, psihičnih, senzornih) potrebujejo posebno obravnavo. Naloga knjižnic je, da jim pri zagotavljanju knjižničnih storitev in informacijskih virov zagotovijo enakopravno in enakovredno obravnavo. Raziskovalni problem, ki ga obravnavamo v nalogi, se zato nanaša na vprašanje, kako uporabnikom s posebnimi potrebami približati knjižnico, njene prostore, opremo, storitve in ponudbo informacij, in sicer v primeru Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota.

Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota je osrednja območna knjižnica za Pomurje in v skladu z 27. členom Zakona o knjižničarstvu (2001) opravlja posebne naloge za splošne knjižnice na svojem območju, to je za Knjižnico - Kulturni center Lendava - Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ, Splošno knjižnico Ljutomer in Javni zavod Knjižnico Gornja Radgona. Knjižnično dejavnost kot javno službo izvaja v 12 občinah Upravne enote Murska Sobota. Svojo dejavnost izvaja tudi v krajevnih knjižnicah Hodoš, Prosenjakovci, Domanjševci in Motvarjevci, ter z bibliobusom. Predstavlja tudi domoznansko knjižnico za Prekmurje, Prlekijo in Porabje.

Predmet raziskovanja je bil prilagoditev prostorov, opreme, storitev in informacijskih virov uporabnikom s posebnimi potrebami v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota. Namen naloge je bil na osnovi pridobitve ter analize ustreznih raziskovalnih podatkov najti načine oziroma rešitve za približanje dejavnosti Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota

uporabnikom s posebnimi potrebami. Cilj naloge je bil pripraviti predlog nabora dejavnosti, ki jih bo knjižnica izvedla v prihodnjih treh letih za potrebe uporabnikov s posebnimi potrebami.

Za predstavitev želenih oziroma potrebnih prilagoditev smo uporabili smernice IFLA, zakonodajo s področja knjižničarstva ter literaturo in vire, ki obravnavajo področje storitev in dela z uporabniki s posebnimi potrebami v splošnih knjižnicah. Pristop k raziskovanju je bil deskriptiven z uporabljenom metodo kompilacije, ker smo povzemali spoznanja, stališča, sklepe in rezultate raziskav različnih avtorjev. Zbiranje informacij in podatkov je potekalo s pomočjo razpoložljivih virov (zakonodaja, knjige, članki v strokovnih revijah, zbornikih, spletne strani...). Na osnovi analize relevantnih virov so bila pripravljena izhodišča in model dejavnosti obravnavane knjižnice na področju dela z uporabniki s posebnimi potrebami. Zbrane podatke smo uredili in obdelali po lastni presoji. Predstavljeni so opisno.

Na osnovi analize zbranih raziskovalnih podatkov bomo poskušali potrditi oziroma ovreči naslednje predpostavke:

- Slovenske osrednje območne knjižnice v skladu z mednarodnimi in slovenskimi strokovnimi priporočili že zagotavljajo prilagojene knjižnične storitve naslednjim skupinam uporabnikov s posebnimi potrebami: slepim in slabovidnim, gluhim in naglušnim, dislektikom, gibalno oviranim osebam, osebam z motnjami v duševnem razvoju in osebam v dolgotrajni oskrbi.
- Obravnavane splošne knjižnice pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti sodelujejo z lokalnimi organizacijami, katerih člani oziroma uporabniki so osebe s posebnimi potrebami.
- Za spodbujanje bralne kulture oseb s posebnimi potrebami osrednje območne knjižnice organizira bralne značke s prilagojenimi bralnimi seznamami, bralne ure in pravljичne ure z ustvarjalnimi delavnicami.

Omejitve opravljene raziskave so naslednje:

- Naloga obravnava samo storitve, prostor, opremo in gradivo za uporabnike s posebnimi potrebami v slovenskih osrednjih območnih knjižnicah, s poudarkom na Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota. Zaključkov zato ni mogoče posploševati na vse slovenske splošne in druge knjižnice, še manj mednarodno.

- Zaradi omejenega časa in obsega naloge raziskava ni vključevala vseh področij obravnavane tematike ampak samo nekatera izbrana, najbolj relevantna glede na namen in cilje pisne naloge.

Naloga je usmerjena aplikativno. Predlogi za izboljšanje obstoječih storitev, prostora, opreme in gradiva za uporabnike s posebnimi potrebami ter uvedbo novih bodo predstavljali dodano vrednost pri nadaljnji rasti in razvoju Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota. Izsledki bodo v pomoč vodstvu knjižnice pri pripravi razvojnih strateških načrtov in letnih programov dela knjižnice. Prav tako bodo lahko v pomoč ostalim splošnim knjižnicam pri njihovem delu z uporabniki s posebnimi potrebami. V primeru formalne vzpostavitve kompetenčnega centra za delo z uporabniki s posebnimi potrebami bodo izsledki lahko uporabljeni tudi pri pripravi njegovega koncepta ter razvojnih načrtov.

2 KNJIŽNICA IN UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI

2.1 OPREDELITEV UPORABNIKOV S POSEBNIMI POTREBAMI

IFLA, Mednarodno združenje bibliotekarskih društev in ustanov, med uporabnike s posebnimi potrebami uvršča (Library services to people with special needs section, b. d.) naslednje kategorije oseb:

- vizualno ovirane osebe (slepi in slabovidni, osebe s težavami s tiskom),
- gluhe in naglušne osebe,
- osebe z bralnimi težavami (mišljena je disleksija),
- gibalno ovirane osebe (osebe z omejeno motoriko),
- osebe z motnjami v duševnem razvoju (kognitivno ovirani),
- osebe v dolgotrajni oskrbi (bolnišnični pacienti, zaporniki, starostniki v domovih za ostarele in drugih oskrbovalnih institucijah, osebe, ki ne morejo zapustiti doma),
- osebe v posebnih okoliščinah (nepismeni, socialno-ekonomsko prikrajšani, upokojenci, brezposelni, brezdomci) in
- multikulturne skupnosti.

Bibliotekarski terminološki slovar opredeljuje uporabnika s posebnimi potrebami kot »uporabnika knjižnice, ki potrebuje zaradi svojih telesnih, psihičnih posebnosti ali drugih omejitev knjižnično gradivo posebne vrste ali prilagojene storitve, npr. slepi, slabovidni, gluhi, fizično ovirani uporabniki.« (Kanič, Leder, Ujčič, Vilar in Vodeb, 2009, str. 334)

V nadaljevanju predstavljamo osnovne značilnosti posameznih skupin uporabnikov s posebnimi potrebami, relevantnih za načrtovanje in ponudbo storitev splošnih knjižnic. Pri tem bomo upoštevali njihovo grupiranje v skladu s prej omenjenim gradivom IFLE.

- **Vizualno ovirane osebe**

Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (2015), ki pa ne veljajo samo za otroke, ampak tudi za odrasle, so naslednji:

- Slabovidni imajo ostrino vida od 5 do 30 odstotkov ali zoženo vidno polje v vseh meridianih nad 10 do vključno 20 stopinj okrog fiksacijske točke ne glede na ostrino vida.
- Slepi imajo ostrino vida manj kot 5 odstotkov ali zoženo vidno polje na 10 stopinj ali manj okrog fiksacijske točke ne glede na ostrino vida.

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije združuje približno 4.000 članov. Ocenjujejo, da se v Sloveniji od 8.000 do 10.000 oseb srečuje s hudo okvaro vida, z resnejšimi okvarami pa celo od 30.000 do 40.000 oseb (Pogosta vprašanja, b. d.). V letu 2018 je imelo Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Murska Sobota 200 članov (Ficko, 2018).

- **Gluhe in naglušne osebe**

Naglušni imajo povprečno izgubo sluha na govornem področju na frekvencah 500, 1.000, 2.000 in 4.000 Hz manj kot 110 dB, gluhi pa več kot 110 dB.

Po svetu živi okoli 75 milijonov gluhih, v Sloveniji 1.500, od tega jih je okoli 1.000 uporabnikov slovenskega znakovnega jezika kot prvega jezika (Gluhost, b. d.). Društvo gluhih in naglušnih Pomurja ima 550 članov (DGN Pomurje – Murska Sobota, b. d.).

- **Osebe z motnjami v duševnem razvoju**

Motnja v duševnem razvoju je nevrološko pogojena razvojna motnja, ki nastopi pred dopolnjenim osemnajstim letom starosti in se kaže v pomembno nižjih intelektualnih sposobnostih ter pomembnih odstopanjih prilagoditvenih spretnosti.

- **Gibalno ovirane osebe**

Gibalno ovirani oziroma osebe z zmanjšanimi zmožnostmi gibanja imajo prirojene ali pridobljene okvare gibalnega aparata, centralnega ali perifernega živčevja. Posledično imajo težave pri vključevanju in sodelovanju v dejavnostih.

Več kot 15 odstotkov vseh prebivalcev Evropske unije je invalidov, v Sloveniji pa se okvirna ocena deleža invalidov giblje okoli 12 do 13 odstotkov celotnega prebivalstva (Akcijski program za invalide 2014–2021, b. d., str. 3). Podatka o tem, koliko teh prebivalcev je gibalno oviranih, nismo zasledili.

- **Osebe v dolgotrajni oskrbi**

Dolgotrajno bolnim bolezen ne izzveni najmanj v treh mesecih. Dolgotrajna bolezen lahko v določenem obdobju miruje, nato pa lahko pride do ponovnega poslabšanja zdravstvenega stanja. Med dolgotrajne bolezni uvrščamo kardiološke, endokrinološke, gastroenterološke, alergološke, revmatološke, nefrološke, pulmološke, onkološke, hematološke, dermatološke, psihiatrične in nevrološke bolezni ter bolezni imunskih pomanjkljivosti.

- **Osebe z bralnimi težavami**

Britansko združenje za disleksijo navaja, da »je disleksija kombinacija zmožnosti in težav, ki vplivajo na učni proces branja in/ali pisanja pravopisa ter pisanja. Spremljajoče težave se lahko kažejo na področju hitrosti predelovanja informacij, na področju kratkoročnega spomina, pravilnega zaporedja, slušne in/ali vidne zaznave, govorjenega jezika in motoričnih spretnosti.« (Enotne definicije disleksije ni, 2018) Dislektiki imajo težave pri branju, pisanju in črkovanju, mnogi zamenjujejo smeri, zaporedja, besedne oznake in črke ter besede in številke, ki so videti ali slišati podobno (Smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo, 2007). V Sloveniji ima približno 150.000 oseb disleksijo (Smernice za kompetenčne centre, 2011, str. 11).

Posameznik ima lahko kombinacijo primanjkljajev oziroma motenj (npr. osebe z okvaro sluha in vida itd.), pa tudi motnje so odvisne od stopnje in intenzivnosti simptomov bolezni.

- **Multikulturne skupnosti**

Avtorica Vilar (2019, str. 36) uvršča v multikulturne skupnosti:

- priseljske manjšine (stalni priseljenci, ki imajo lastne jezike in kulture, ki se razlikujejo od tistih v državi gostiteljici),
- osebe, ki iščejo azil (begunci in naseljenci z začasnim dovoljenjem za bivanje),
- migrantske delavce (začasno priseljeni delavci in njihovi družinski člani),
- narodne manjšine (avtohtone ali že dolgo prisotne skupine z dolgotrajno in izrazito etnično, jezikovno ali kulturno identiteto, ki je drugačna od identitete večinskega prebivalstva).

64. člen Ustave RS navaja posebne pravice avtohtone madžarske narodne skupnosti, v 65. členu pa govori o položaju in posebnih pravicah romske skupnosti v Sloveniji (Ustava RS, 2018, str. 37–38). Ob popisu prebivalstva v letu 2002 se je za pripadnike madžarske narodnosti izreklo 6.243 oseb, 7.713 oseb je kot materni jezik navedlo madžarski jezik. Narodnostno mešana področja v Sloveniji, kjer avtohtono živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti, so na območju občine Hodoš, Moravske Toplice, Šalovci, Lendava in Dobrovnik (Statistični podatki, b. d.).

Po ocenah različnih organizacij živi v Sloveniji med 7.000 in 12.000 Romov, ki živijo strnjeno v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju ter v večjih mestih kot so Maribor, Velenje, Ljubljana, Celje, Jesenice, Radovljica (na Jesenicah in v Radovljici živijo predvsem družine Sintov). Ob popisu prebivalstva v letu 2002 se je za pripadnike romske skupnosti opredelilo 3.246 prebivalcev, 3.834 oseb pa je kot materin jezik navedlo romski jezik (Statistični in osnovni podatki, b. d.). V prekmurskih občinah živi 3.237 Romov (Ivanc, 2009, str. 242).

2.2 UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI V KNJIŽNICI

Knjižnice so institucije, ki imajo večstoletno tradicijo in sodijo med organizacije z najstarejšo storitveno dejavnostjo na področju kulture, izobraževanja in znanosti. So »v službi« svojih dejanskih in potencialnih uporabnikov, pri čemer morajo posvečati še posebno pozornost uporabnikom s posebnimi potrebami. V splošnih knjižnicah se srečujemo z različnimi skupinami uporabnikov s posebnimi potrebami. Ne glede na njihovo (ne)številčnost moramo zagotavljati dostop do knjižničnih storitev v enaki meri kot drugim uporabnikom v skladu s svojim poslanstvom in Etičnim kodeksom slovenskih knjižničarjev, zakonodajo in predpisi s tega področja.

Posebne potrebe uporabnikov so pogosto nevidne in zato lahko ostanejo prezrte. Včasih te osebe zaradi različnih razlogov knjižnic ne obiskujejo, npr. niso zmožne zapuščati svojega doma, živijo v ustanovi za dolgotrajno oskrbo, menijo, da jim knjižnica nima kaj ponuditi ipd. Splošne knjižnice bi zato morale ugotavljati, kdo vse so njihovi potencialni uporabniki in kakšne so njihove želje, potrebe in preference, ter se truditi, da bi v čim večjem obsegu postali njihovi dejanski uporabniki. Če želimo zadovoljevati potrebe različnih skupin uporabnikov s posebnimi potrebami, jih moramo najprej prepoznati, potem pa zagotavljati zanje primeren prostor, opremo, gradivo in storitev (Kare, 2018).

Da bi osebe s posebnimi potrebami lahko uporabljale knjižnične storitve in gradivo, jim morajo knjižnice zagotoviti prilagoditve prostorov in opreme, v knjižnično zbirko uvrstiti gradivo, ki ga lahko uporabljajo glede na svoje primanjkljaje, prilagoditi vsebino in programsko opremo svojih spletnih strani, oblikovati prireditve in storitve za in v sodelovanju z njimi, nuditi podporne programe in informacije njihovim svojcem ter skrbnikom, poskrbeti za ustrezno usposobljenost knjižničarjev za delo z njimi, za razbijanje stereotipov poskrbeti za ozaveščanje širše javnosti ipd.

Iz Splošne deklaracije človekovih pravic izhaja, da imamo vsi ljudje pravico do izobraževanja in pravico prosto se udeleževati kulturnega življenja svoje skupnosti, uživati umetnost in sodelovati pri napredku znanosti ter biti deležni koristi, ki iz tega izhajajo (Splošna deklaracija človekovih pravic, b. d.). IFLA/UNESCO manifest o splošnih knjižnicah pa navaja, da morajo

biti storitve knjižnic na voljo vsem, ne glede na starost, spol, raso, versko pripadnost, nacionalnost, jezik ali socialni status, tudi uporabnikom, ki iz kakršnih koli vzrokov potrebujejo prilagojene storitve (IFLA/UNESCO Public Library Manifesto 1994, b. d.).

IFLA je pripravila še vrsto drugih strokovnih dokumentov, ki služijo kot pomoč knjižnicam pri obravnavi posamezne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami, med drugim npr. (Publications from LSN, b. d.):

- Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi – kontrolni seznam (2015), ki so bile prevedene v slovenščino ,
- Knjižnice za slepe v informacijski dobi: razvojne smernice (2010), ki so bile prevedene v slovenščino,
- Smernice za knjižnične storitve za zapornike (2008), ki so bile prevedene v slovenščino,
- Smernice za knjižnične storitve za osebe z demenco,
- Smernice za knjižnične storitve za multikulturne skupnosti,
- Smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo (2007), ki so bile prevedene v slovenščino,
- Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja: nekaj praktičnih predlogov (2007), ki so bile prevedene v slovenščino,
- Smernice za knjižnične storitve za bolnišnične paciente in osebe v dolgotrajni oskrbi,
- Smernice za knjižnične storitve za gluhe,
- Smernice za knjižnične storitve za brezdomce.

Zaradi omejenega obsega naloge posameznih dokumentov ne predstavljamo podrobneje. Njihova vsebina lahko služi knjižnicam za usmeritev pri prilagajanju prostorov, opreme, storitev in informacijskih virov. Večina smernic podaja tudi konkretne nasvete, praktične primere ter natančne usmeritve, ki so lahko knjižnicam v veliko pomoč. Na tem mestu velja opozoriti še, da moramo v primeru izvajanja prilagoditev biti pozorni na to, da so jih deležne vse skupine uporabnikov s posebnimi potrebami, ter da prilagoditev za posamezno skupino ne predstavlja dodatne ovire za drugo skupino.

Zakon o knjižničarstvu navaja, da morajo splošne knjižnice v okviru javne službe zagotavljati storitve tudi za skupine prebivalcev s posebnimi potrebami in organizirati posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle s posebnimi potrebami (Zakon o knjižničarstvu, 2001).

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice za obdobje 2018–2028 (2019) obravnavajo uporabnike s posebnimi potrebami v okviru knjižnične vloge *Vključevanje v družbo*, katere namen je vključevanje prebivalcev v družbeno življenje za doseganje enakosti, podpora in ozaveščanje prebivalcev lokalne skupnosti pri uresničevanju socialnih, državljanskih in potrošniških pravic ter podpora priseljencem pri učenju slovenskega jezika, spoznavanju slovenske kulture in družbene ureditve. Uporabniki s posebnimi potrebami so vključeni še v poglavje o strateškem načrtovanju in v nekatere knjižnične politike. Vpeti so v naslednje elemente knjižničnih vlog: knjižnična zbirka, knjižnično osebje in kompetenčni model (posebne kompetence osebja), prostor in oprema knjižnice (Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice, 2019).

3 STORITVE IN PRILAGODITVE ZA UPORABNIKE S POSEBNIMI POTREBAMI V SLOVENSKIH OSREDNJIH OBMOČNIH KNJIŽNICAH

3.1 METODA

Analiza obravnave uporabnikov s posebnimi potrebami v devetih slovenskih osrednjih območnih knjižnicah, ki jo predstavljamo v nadaljevanju, je bila izdelana na osnovi Poročila o dejavnostih splošnih knjižnic za uporabnike s posebnimi potrebami v letu 2018: po območjih OOK za Ministrstvo za kulturo o uresničevanju Akcijskega programa za invalide 2014–2012 (Bon, 2019) in Smernic za kompetenčne centre (Smernice za kompetenčne centre, 2011). V analizi ni zajeta Goriška knjižnica Franceta Bevka, ker podatkov nismo mogli pridobiti. Da bomo analizirali samo osrednje območne knjižnice, smo se odločili zato, ker imajo le-te kljub omejitvam na voljo več kadrovskih, finančnih in materialnih virov kot ostale splošne knjižnice.

Analizo obstoječega stanja na tem področju v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota prikazujemo v podpoglavju 4.2. Priloga 1 pa vključuje povzetek Poročila o dejavnostih splošnih knjižnic za uporabnike s posebnimi potrebami v letu 2018 z dodatki, na katerem sloni v

podpoglavju 3.2 prikazan pregled prilagoditev po skupinah uporabnikov s posebnimi potrebami v slovenskih osrednjih območnih knjižnicah. Podatkov o tem, ali nudijo knjižnice prilagoditve uporabnikom s posebnimi potrebami v vseh svojih enotah, nimamo.

3.2 REZULTATI

V nadaljevanju sledi pregled prilagoditev po skupinah uporabnikov s posebnimi potrebami v slovenskih osrednjih območnih knjižnicah.

- Slepí in slabovidni

Za to skupino uporabnikov nudijo knjižnice naslednje prilagoditve: zvočno gradivo in gradivo s povečanim tiskom (vse OOK), prilagojene spletne strani (LJ, CE, KP, MB, KR, Ptuj), opremo za uporabo knjižničnega gradiva in drugih informacijskih virov (LJ, CE, Ravne, KP, Ptuj, MB, KR), označevanje gradiva z večjim tiskom (CE, NM, MB, KR), storitev Knjiga na dom (LJ, CE, KP, NM, MB, KR, Ptuj), snemalni studio zvočnih knjig (NM), bralne ure (NM), celotna ali delna oprostitvev plačila članarin (CE, Ptuj, MB), sodelovanje z medobčinskimi zvezami slepih in slabovidnih (Ptuj, MB, CE, KR), sodelovanje s Knjižnico slepih in slabovidnih Minke Skaberne (vse OOK), pravljíčne ure (MB), spremstvo knjižničarja in pomoč pri izboru gradiva (KR).

- Gluhi in naglušni

Za gluhe in naglušne uporabnike nudijo v analizo vključene knjižnice naslednje prilagoditve: tečaj znakovnega jezika za uporabnike (LJ), sodelovanje s tolmačem znakovnega jezika (MB), indukcijska zanka v prireditvenem prostoru (LJ, CE, NM, Ravne, KR, MS), knjige v slovenskem znakovnem jeziku (KR, Ravne), video novice za gluhe in naglušne (Ravne), drugo gradivo za gluhe in naglušne (MB), sodelovanje s Centrom za korekcijo sluha in govora (KP), celotna ali delna oprostitvev plačila članarin (CE, Ptuj, MB), postajališče bibliobusa pri Zavodu za gluhe in naglušne (LJ), organizirano vodenje in spoznavanje knjižnice ter njene ponudbe za učence Zavoda za gluhe in naglušne (LJ).

- Dislektiki

Dislektiki imajo v knjižnicah na voljo: lažje berljivo gradivo (vse OOK), bralna ravnila (NM), seznam lažje berljivega gradiva (CE, NM), piktogrami na gradivu (CE, NM), kotiček za dislektike (KP, NM), prilagojene spletne strani (LJ, CE, KP, MB, KR, Ptuj), program R. E. A. D. – Beremo s tačkami (NM, LJ, KP), sodelovanje z Društvom Bravo (CE, NM), gradivo označeno v katalogu (CE).

- Gibalno ovirane osebe

Tej skupini uporabnikov nudijo knjižnice naslednje prilagoditve: storitev Knjiga na dom (LJ, CE, KP, NM, MB, KR, Ptuj), dostop do knjižnice, to je klančine, dvigala ter posebne vhode (vse OOK, a ne nujno, da v vseh enotah), bibliobus z dvizžno rampo (NM, KP, LJ), celotno ali delno oprostitev plačila članarin (CE, Ptuj, MB), sodelovanje z lokalnimi društvi invalidov in občinskimi Sveti za invalide (vse OOK).

- Osebe z motnjami v duševnem razvoju

Osebam z motnjami v duševnem razvoju ponujajo: lažje berljivo gradivo (vse OOK), bralno značko s prilagojenim bralnim seznamom (NM, KP, LJ, MS, MB, CE, Ravne), bralno-pogovorne ure (NM, KP, KR, LJ, MS, MB, Ravne), pravljíčne ure (NM, MS, Ravne), prireditve (MS, MB, Ravne, CE, NM), sodelovanje z lokalnimi VDC (NM, KP, MS, Ravne, Ptuj), premično zbirko v VDC (MB), postajališče bibliobusa pri VDC (MB, NM), sodelovanje z vzgojno-izobraževalnimi zavodi, ki izvajajo prilagojene programe (MS, LJ, CE, NM, Ravne, Ptuj), postajališče bibliobusa pri šoli s prilagojenim programom (KP), polico oziroma kotiček z lažje berljivim gradivom (MS, KP, Ravne, NM).

- Osebe v dolgotrajni oskrbi

Za to skupino uporabnikov nudijo knjižnice naslednje prilagoditve: bralna značka v domu starejših (CE, NM, MB), sodelovanje s centri in domovi starejših (vse OOK), bralno-pogovorne ure v domu starejših (CE, MS, NM, KR, KP, LJ), storitev Knjiga na dom za starejše in/ali bolne (LJ, CE, KP, NM, MB, KR, Ptuj), dostavo knjige v dom starejših (CE), premično zbirko v domu starejših (KP, LJ, MB), postajališče bibliobusa pred domom starejših (LJ, MS), izposojlo gradiva v UKC (MB), pravljíčne ure na pediatričnem oddelku bolnišnice (NM, MB), premično

zbirka v splošni bolnišnici (KP, MB), premično zbirka v zaporu (KP), dostavo gradiva v zapor (NM).

- Romska skupnost

Romi imajo v knjižnicah na voljo naslednje prilagoditve: poseben romski oddelek (MS), literarno-glasbeni večeri z romskimi ustvarjalci (MS), Knjižnica igrač (MS), postajališče bibliobusa v romskih naseljih (NM, MS), pravljичne ure z ustvarjalnimi delavnicami v romskem vrtcu (NM), ogled knjižnice in predstavitev dejavnosti (NM), lutkovno predstavo za otroke v romskem vrtcu (NM).

Preglednica 1: Knjižnice, ki izvajajo prilagojene storitve za uporabnike s posebnimi potrebami

knjižnica	slepi in slabovidni	gluhi in naglušni	dislektiki	gibalno ovirane osebe	osebe z motnjami v duševnem razvoju	osebe v dolgotrajni oskrbi
MS	da	ne	da	ne	da	da
MB	da	da	da	da	da	da
Ptuj	da	da	da	da	da	da
CE	da	da	da	da	da	da
Ravne	da	da	da	ne	da	da
LJ	da	da	da	da	da	da
NM	da	da	da	da	da	da
KR	da	da	da	da	da	da
KP	da	da	da	da	da	da

Pri pripravi Preglednice 1 smo upoštevali knjižnične storitve, opredeljene v Uredbi o osnovnih storitvah knjižnic. Ugotavljamo, da vse knjižnice izvajajo prilagojene storitve za uporabnike s posebnimi potrebami. Le ena knjižnica ne izvaja prilagojenih storitev za gluhe in naglušne ter dve za gibalno ovirane osebe. Na osnovi tega lahko potrdimo prvo predpostavko.

Iz Preglednice 2 razberemo, da vse knjižnice sodelujejo z lokalnimi organizacijami, ki združujejo gibalno ovirane uporabnike ali skrbijo za osebe v dolgotrajni oskrbi. Najmanj

sodelujejo z društvi, ki podpirajo dislektike ter slepe in slabovidne. Na osnovi tega lahko potrdimo drugo predpostavko.

Preglednica 2: Knjižnice, ki sodelujejo z lokalnimi organizacijami, katerih člani oz. uporabniki so osebe s posebnimi potrebami

knjižnica	slepi in slabovidni	gluhi in naglušni	dislektiki	gibalno ovirane osebe	osebe z motnjami v duševnem razvoju	osebe v dolgotrajni oskrbi
MS	ne	ne	ne	da	da	da
MB	da	da	ne	da	da	da
Ptuj	da	da	ne	da	da	da
CE	da	da	da	da	da	da
Ravne	ne	da	ne	da	da	da
LJ	ne	da	da	da	da	da
NM	da	ne	da	da	da	da
KR	da	da	ne	da	ne	da
KP	ne	da	da	da	da	da

Preglednica 3: Knjižnice, ki organizirajo bralne značke za uporabnike s posebnimi potrebami

knjižnica	slepi in slabovidni	gluhi in naglušni	dislektiki	gibalno ovirane osebe	osebe z motnjami v duševnem razvoju	osebe v dolgotrajni oskrbi
MS	ne	ne	ne	ne	da	ne
MB	ne	ne	ne	ne	da	da
Ptuj	ne	ne	ne	ne	ne	ne
CE	ne	ne	ne	ne	da	da
Ravne	ne	ne	ne	ne	da	ne
LJ	ne	ne	ne	ne	da	ne
NM	ne	ne	ne	ne	da	da
KR	ne	ne	ne	ne	ne	ne
KP	ne	ne	ne	ne	da	ne

Iz Preglednice 3 razberemo, da večina knjižnic organizira bralne značke za osebe z motnjami v duševnem razvoju, tri knjižnice pa tudi za osebe v dolgotrajni oskrbi. Bralnih značk ne organizirajo za slepe in slabovidne, gluhe in naglušne, dislektike in gibalno ovirane osebe .

Preglednica 4: Knjižnice, ki organizirajo bralne ure za uporabnike s posebnimi potrebami

knjižnica	slepi in slabovidni	gluhi in naglušni	dislektiki	gibalno ovirane osebe	osebe z motnjami v duševnem razvoju	osebe v dolgotrajni oskrbi
MS	ne	ne	ne	ne	da	da
MB	ne	ne	ne	ne	da	ne
Ptuj	ne	ne	ne	ne	ne	ne
CE	ne	ne	ne	ne	ne	da
Ravne	ne	ne	ne	ne	da	ne
LJ	ne	ne	ne	ne	da	da
NM	da	ne	ne	ne	da	da
KR	ne	ne	ne	ne	ne	da
KP	ne	ne	ne	ne	da	da

Preglednica 4 kaže, da večina knjižnic organizira bralne ure za osebe z motnjami v duševnem razvoju in za osebe v dolgotrajni oskrbi. Nobena knjižnica ne organizira bralnih ur za gluhe in naglušne, dislektike in gibalno ovirane osebe. Samo ena knjižnica organizira to storitev za slepe in slabovidne osebe.

Iz Preglednice 5 pa izhaja, da nobena knjižnica ne organizira pravljičnih ur z ustvarjalnimi delavnicami za gluhe in naglušne, dislektike ter gibalno ovirane osebe. Ena knjižnica organizira pravljične ure za slepe in slabovidne, tri knjižnice za osebe z motnjami v duševnem razvoju in dve knjižnici za osebe v dolgotrajni oskrbi.

Preglednica 5: Knjižnice, ki organizirajo pravljичne ure z ustvarjalnimi delavnicami za uporabnike s posebnimi potrebami

knjižnica	slepi in slabovidni	gluhi in naglušni	dislektiki	gibalno ovirane osebe	osebe z motnjami v duševnem razvoju	osebe v dolgotrajni oskrbi
MS	ne	ne	ne	ne	da	ne
MB	da	ne	ne	ne	ne	da
Ptuj	ne	ne	ne	ne	ne	ne
CE	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Ravne	ne	ne	ne	ne	da	ne
LJ	ne	ne	ne	ne	ne	ne
NM	ne	ne	ne	ne	da	da
KR	ne	ne	ne	ne	ne	ne
KP	ne	ne	ne	ne	ne	ne

Na osnovi podatkov, ki jih vključujejo Preglednice 3, 4 in 5, lahko tretjo predpostavko potrdimo delno.

4 UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI V POKRAJINSKI IN ŠTUDIJSKI KNJIŽNICI MURSKA SOBOTA

4.1 PREDSTAVITEV POKRAJINSKE IN ŠTUDIJSKE KNJIŽNICE MURSKA SOBOTA

Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota je osrednja območna knjižnica za Pomurje. Razvila se je iz ljudske (ustanovljene leta 1945) in študijske knjižnice (ustanovljene leta 1955), ki sta se leta 1972 združili in poimenovali tako, kot se knjižnica imenuje še danes. Knjižnično dejavnost kot javno službo izvaja v 12 občinah Upravne enote Murska Sobota. V skladu z 27. členom Zakona o knjižničarstvu (2001) opravlja posebne naloge za splošne knjižnice na svojem območju, to je za Knjižnico - Kulturni center Lendava - Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ, Splošno knjižnico Ljutomer in Javni zavod Knjižnico Gornja Radgona. Izvaja tudi programe dejavnosti za madžarsko narodnostno skupnost in Slovence v zamejstvu (Porabje). V

letu 2017 je knjižnica prejela nagrado Združenja slovenskih splošnih knjižnic za najboljši projekt slovenskih splošnih knjižnic, in sicer za inovativno storitev za uporabnike Obujamo dediščino v Porabju – pravljичni večeri za odrasle. Knjižnično dejavnost izvaja tudi v krajevnih knjižnicah Hodoš, Prosenjakovci, Domanjševci in Motvarjevci ter z bibliobusom, katerega posebnost sta t. i. madžarska in porabska proga. Je domoznanska knjižnica za Prekmurje, Prlekijo in Porabje z dragocenimi zbirkami domoznanskega značaja, ki vključujejo starejše in redke tiske iz 18. in 19. stoletja, periodične publikacije v prekmurskem jeziku, rokopise in druge pomembne informacijske vire za spoznavanje in proučevanje (pol)pretekle zgodovine pokrajine ob Muri (Sedar, 2016).

V letu 2018 je imela knjižnica 27 zaposlenih in 14.620 aktivnih članov, njena knjižnična zbirka pa je obsegala 418.020 enot gradiva. Sofinancirajo jo soustanoviteljici Mestna občina Murska Sobota in Občina Beltinci ter deset občin pogodbenih partneric (občine Cankova, Gornji Petrovci, Grad, Hodoš, Kuzma, Moravske Toplice, Puconci, Rogašovci, Šalovci in Tišina). Na osnovi neposrednega poziva Ministrstva za kulturo prejema dodatna finančna sredstva za izvajanje programa posebnih nalog osrednje območne knjižnice, programa dejavnosti splošne knjižnice za pripadnike narodne skupnosti, programa dejavnosti splošne knjižnice na obmejnih območjih ter delno za letni nakup knjižničnega gradiva in računalniške opreme splošnih knjižnic. Finančna sredstva pridobiva še iz naslova plačil uporabnikov za storitve javne službe ter s prodajo blaga in storitev na trgu. Posamezne projekte financira s pomočjo sredstev, pridobljenih prek javnih razpisov ter prejetih donatorskih in sponzorskih sredstev.

Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota je eden od osrednjih prostorov izobraževalnega, znanstvenega, kulturnega in družabnega dogajanja v mestu in njegovi širši okolici. Knjižnica je najbolj množično lokalno informacijsko središče, v katerem se uresničujejo potrebe posameznikov in skupin po izobraževanju, raziskovanju, informacijah in razvoju osebnosti, vključno s sprostitev in razvedrilom.

4.2 OBRAVNAVA UPORABNIKOV S POSEBNIMI POTREBAMI V POKRAJINSKI IN ŠTUDIJSKI KNJIŽNICI MURSKA SOBOTA

V nadaljevanju predstavljamo analizo dosedanje obravnave uporabnikov s posebnimi potrebami v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota z vidika prostora, opreme, gradiva in storitev.

Na novo lokacijo in zgradbo v središču mesta se je knjižnica preselila leta 2004. Tako kot druge knjižnice omogoča gibalno oviranim prilagojen dostop do knjižnice. Od leta 2016 je vstop v knjižnico urejen z avtomatskimi vhodnimi vrati, na voljo so tudi sanitarije, prilagojene za gibalno ovirane osebe. Gibalno ovirani uporabniki lahko s pomočjo dvigala pridejo iz pritličja (mladinski odderek) v prvo nadstropje knjižnice (odderek za odrasle, čitalniški odderek, romski odderek). Prehod med policami z gradivom omogoča neovirano gibanje z invalidskim vozičkom.

Tako kot nekatere druge knjižnice (LJ, CE, NM, Ravne, KR) ima v večnamenski dvorani v pritličju nameščeno indukcijsko zanko, ki omogoča uporabnikom slušnih aparatov udobno in nemoteno poslušanje izgovorjenega v mikrofoni.

Za slepe in slabovidne uporabnike se v knjižnični zbirki nahaja gradivo s povečanim tiskom in zvočne knjige. Slednje knjižnica, podobno kot ostale OOK, pridobiva tudi z darovi Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne. Na izposojevalnem pultu oddelka za odrasle je na voljo seznam gradiva s povečanim tiskom (33 naslovov in 131 inventarnih enot) in zvočnih knjig (71 naslovov in 94 inventarnih enot).

Po vzoru novomeške, koprške in koroške osrednje območne knjižnice ima od leta 2017 na mladinskem oddelku knjižno polico Lahko branje, na kateri se nahajajo knjige, ki so prilagojene za lahko branje, ali pa so bile napisane prav s tem namenom, in časopis 20 minut. Polica je posebej označena in lahko dostopna. Na izposojevalnem pultu je na voljo seznam lažje berljivega gradiva (8 naslovov in 81 inventarnih enot).

V okviru projekta Bralne vezi, s katerim je knjižnica v sodelovanju z VDC Murska Sobota pričela v letu 2017, poteka dejavnost Karolinina bralna značka. Gre za bralno značko lahkega branja, namenjeno odraslim s težavami pri branju in razumevanju besedil. Sodelovali so bralci iz vseh štirih pomurskih enot VDC, v Murski Soboti, Lendavi, Gornji Radgoni in Ljutomeru, VDC Želva in Centra Sonček. V prvi bralni sezoni je bralno značko osvojilo 28 bralcev iz celotnega Pomurja, iz bralnega seznama pa so morali prebrati dve prozni deli in eno pesem. V okviru projekta Bralne vezi je nastala knjiga Tu je doma ljubezen, ljubezenska zgodba o begunki Ajli.

Tako kot ostale OOK tudi Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota sodeluje z domovi in centri starejših. Od leta 2009 knjižničarka enkrat mesečno obiskuje uporabnike Doma starejših v Rakičanu in od leta 2015 Center za starejše v Murski Soboti. Namen srečanj so tematske bralno-pogovorne ure in druženje ob dobrih knjigah, česar se starostniki zelo radi udeležujejo in tudi sodelujejo. Knjižničarka v posamezno literarno uro vključuje več zanimivih vsebin, npr. šege in navade, praznike, branje literarnih del kot tudi sprostitve ob dobri pravljici. Bralne in pravljичne ure z ustvarjalnimi delavnicami izvaja za uporabnike VDC v Murski Soboti in za druge zavode v Mestni občini Murska Sobota (npr. za Center Naprej – Center za osebe s pridobljeno možgansko poškodbo). Postajališča bibliobusa ima med drugim pred Domom Janka Škrabana v Beltincih, Centrom starejših v Hodošu, Domom Kuzma, Centrom za starejše v Murski Soboti, Domom starejših v Rakičanu in Domom Elizabeta v Svetem Juriju.

Od leta 2015 je v knjižnici v sklopu projekta Romano Kher – Romska hiša in v sodelovanju z romskim društvom Phuro Kher vzpostavljen romski oddelek, kjer je na voljo 369 naslovov in 898 inventarnih enot knjižničnega gradiva z romsko tematiko, od leposlovnih in strokovnih knjig v romskem jeziku, DVD-jev in plošč do časopisov in drugega gradiva, ki je ustrezno bibliografsko obdelano in razporejeno. Oddelek je pomemben doprinos tako h knjižnični dejavnosti kot tudi za lokalno skupnost, za spoznavanje in ohranjanje romske kulture, jezika, zgodovine in njihove identitete. V letu 2018 je knjižnica pričela z izvajanjem literarno-glasbenih večerov, na katerih se predstavljajo romski literarni ustvarjalci. Podobno kot novomeška knjižnica ima tudi knjižnica v Murski Soboti postajališča bibliobusa v romskih naseljih, in sicer v krajih Pušča ter Vanča vas.

V sklopu iniciative Toy for Inclusion, projekta Centra za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom, ki deluje v okviru Pedagoškega inštituta, je od leta 2018 v igralnici Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota ob sobotah med 10. in 12. uro (v poletnem delovnem času knjižnice v sredo med 10. in 12. uro) odprta Knjižnica igrač. V njej so na voljo igrače in najrazličnejše igre, namenjene otrokom v zgodnjem otroštvu (do 10. leta), hkrati pa primerne tudi za medgeneracijsko druženje. Cilj projekta, pri katerem sodeluje več organizacij, je boj proti segregaciji romskih otrok in družin ter doseganje socialne kohezije na lokalni ravni za izboljšanje in razvoj storitev na področju inkluzivne vzgoje in izobraževanja v zgodnjem otroštvu, kot tudi lažji prehod romskih otrok v lokalne osnovne šole.

Na območju delovanja knjižnice živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti. Z namenom zagotavljanja komuniciranja v madžarskem jeziku ima knjižnica zaposlenega bibliotekarja hungarista. Na dvojezičnem območju ima štiri krajevne knjižnice: KK Motvarjevci, KK Prosenjakovci, KK Domanjševci in KK Hodoš. V osrednji knjižnici je na voljo 14.151 inventarnih enot gradiva v madžarskem jeziku. Posebnost bibliobusa je t. i. madžarska proga. Za potrebe pripadnikov madžarske narodne skupnosti knjižnica prireja literarne večere, ki potekajo v madžarskem jeziku s slovenskim prevodom, razstave, izdaja lastne publikacije (npr. v letu 2018 je bila objavljena publikacija Stari mlini od Hodoša do Čikečke vasi - Régi malmok Hodostól Csekefáig), digitalizira gradivo, sodeluje s knjižnico Dániel Berzsényi iz Sombotela v oblikah izmenjave knjižničnega gradiva in strokovnih srečanj, izvaja pravljичne ure v vzgojno-izobraževalnih zavodih, ureja spletno stran tudi v madžarskem jeziku itd.

Različnim društvom in zavodom, ki si prizadevajo za povezovanje in uresničevanje potreb ranljivih družbenih skupin, omogoča knjižnica izvedbo prireditev, okroglih miz, razstav... Pri izposoji knjižničnega gradiva svetuje uporabnikom s posebnimi potrebami in pomaga pri izbiri, na željo pa jim prilagodi tudi izposojevalni rok. Mladoletni, nezaposleni, upokojenci ter vzgojno-izobraževalni in kulturni zavodi so oproščeni plačila članarine. Knjižnica omogoča izposajo elektronskih knjig ponudnika Biblos ter e-dostop do podatkovnih zbirk EBSCOhostWeb in PressReader ter portala Tax-Fin-Lex. V letu 2019 je načrtovala uvedbo storitve brezplačne izposoje gradiva na dom, ki jo je prijavila v program javnih del, vendar na razpisu ni bila uspešna in storitve zato še ne izvaja.

V Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota najdemo primere dobrih praks na področju dela z Romi, pripadniki madžarske narodne skupnosti in osebami z motnjami v duševnem razvoju. Trenutni strateški načrt knjižnice ne vsebuje obravnave uporabnikov s posebnimi potrebami. Analiza lokalne skupnosti še ni bila narejena. Knjižnična zbirka za te uporabnike je skromnejša, premalo promovirana in neprimerno označena. Oblikovalec spletnih strani ni upošteval smernic za prilagoditev spletne strani uporabnikom s posebnimi potrebami. Doslej je bilo premalo povezovanja z lokalno skupnostjo in organizacijami v njej, ki združujejo osebe s posebnimi potrebami, npr. slepe in slabovidne, gluhe in naglušne, bolnišnične paciente, zapornike itd., zato tudi ni bilo narejenih potrebnih prilagoditev opreme, prostora in razvitih novih storitev. Knjižnica nudi v manjšem obsegu podporne programe in informacije njihovim svojcem in skrbnikom. Knjižničarji nimajo vseh potrebnih kompetenc za delo z uporabniki s posebnimi potrebami.

5 SKLEPNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI

Na osnovi analize obstoječe obravnave uporabnikov s posebnimi potrebami v slovenskih osrednjih območnih knjižnic s poudarkom na Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota v nadaljevanju podajamo predloge za izboljšanje, ki bodo izbrani knjižnici v prihodnje pomagali pri uvajanju novih in k nadgradnji obstoječih storitev, opreme in gradiva za uporabnike s posebnimi potrebami. Predlogi izhajajo iz smernic IFLE, ki služijo kot pomoč knjižnicam pri obravnavi posamezne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami, primerov dobre prakse in ugotovitev, ki smo jih podali v poglavju 3.

Glede na to, da je posebnost knjižnice t. i. romski oddelek, bi lahko poskušali v sodelovanju s Uradom Vlade RS za narodnosti, Svetom romske skupnosti RS in Zvezo Romov Slovenije vzpostaviti slovensko centralno knjižnično zbirko z gradivom, ki so ga napisali romski literarni ustvarjalci, gradivo, ki govori o Romih, knjižnično gradivo z romsko tematiko ipd.

Smiselno bi bilo vzpostaviti premične zbirke na območjih, kjer živijo Romi. Le-te bi lahko umestili v vzgojno-izobraževalne zavode, npr. Vrtec Murska Sobota, Enota Romano v naselju Pušča, OŠ II Murska Sobota, OŠ Sveti Jurij, VVE Pertoča, OŠ Cankova, Vrtec pri OŠ Cankova in OŠ Tišina, z modificiranimi pravili izposoje. Bibliopedagoški program (pravljične ure,

bralne ure, ustvarjalne delavnice, bralna značka s prilagojenim bralnim seznamom...) bi lahko izvajali v vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki jih obiskujejo romski otroci in učenci. Vse aktivnosti bi potekale v sodelovanju z romskimi pomočniki iz lokalnega mikrookolja, saj poznajo jezik in razmere v lokalni skupnosti. V letu 2018 je Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota pripravila prve literarno-glasbene večere, kjer so se predstavljali romski literarni ustvarjalci, in so bili dobro sprejeti, zato bi jih bilo potrebno negovati tudi naprej in omogočiti njihove predstavitve tudi v drugih splošnih knjižnicah (npr. v knjižnici v Lendavi in OOK Novo mesto). Dejavnosti za romsko populacijo bi potekale v sodelovanju z lokalnimi romskimi društvi, Romskem izobraževalnem inkubatorju v Prekmurju in Romskim akademskim klubom v Murski Soboti. Za namen promocije bi bilo potrebno vzpostaviti kontinuirano sodelovanje z Romskim informativnim centrom in s pomočjo njihovih komunikacijskih poti (Radio ROMIC, časopis Romano them, časopis Romano nevijspe).

Pripadnikom madžarske narodne skupnosti bi knjižnica lahko omogočila sodelovanje pri bralni znački, katere bralni seznam bi vseboval knjige v madžarskem jeziku. Krajevne knjižnice bi lahko postale družabni prostor. Med njihovim delovnim časom bi lahko omogočale npr. igranje šaha, kartanje, organizirale bralni klub ipd. V primeru vzpostavitve spletnega portala za e-knjige v madžarskem jeziku bi knjižnica lahko omogočila pripadnikom madžarske narodne skupnosti brezplačno izposajo le-teh.

V preteklosti je knjižnica prirejala dogodke v večnamenski dvorani, kjer je nameščena indukcijska zanka, zdaj pa jih organizira tudi v avli knjižnice, zato bi bilo potrebno namestiti indukcijsko zanko tudi tam. Da bi omogočila dostop do prireditev tudi gluhih, bi morala poskrbeti za znakovnega tolmača po zgledu Mariborske knjižnice. V knjižnici bi bilo potrebno izobraziti ali zaposliti vsaj enega bibliotekarja na oddelku za izposajo z znanjem znakovnega jezika.

Zgradba knjižnice nima prilagoditve prostora za ljudi z okvarami vida, zato bi bilo potrebno poskrbeti vsaj za osnovno prilagoditev v skladu s smernicami IFLE. Vhod v knjižnico bi bilo potrebno označiti s primernimi talnimi oznakami. Ker so vhodna vrata steklena, bi jih bilo potrebno označiti z barvnimi in dovolj kontrastnimi trakovi. Potrebno bi bilo označiti tudi začetek/konec stopnic in robov stopnic. Obstoječe napise bo potrebno zamenjati z napisi v

barvnih kontrastih. Za oznake in obvestila bo treba uporabljati povečano pisavo ter pisavo v brajici. Dvigalo bo treba prilagoditi tako, da bo omogočena uporaba zvočnih in tipnih številke ter napisa v brajici. Poskrbeti bo potrebno za stalen neoviran dostop do informacijskih/izposojevalnih pultov. Na osnovi pogovorov s predstavniki Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Murska Sobota bo potrebno kupiti opremo za slepe in slabovidne, ki je primerna za knjižnico, npr. prenosne elektronske lupe, namizne elektronske lupe z bralno mizico, predvajalnik zvočnih knjig, povečevalnik zaslonske slike z govorno podporo, programsko opremo za delo na računalniku itd. Ni pa odveč opozorilo, da bo v prihodnje potrebno razmisliti na nacionalnem nivoju o lažjem dostopu do knjižničnega kataloga in podatkovnih zbirk uporabnikom s posebnimi potrebami.

Z namenom povečanja in razširitve izbora knjižničnega gradiva za slepe (trenutno ima knjižnica v knjižnični zbirki v brajici le 4 naslove in 13 inventarnih enot) in slabovidne bo potrebno poglobiti sodelovanje s Knjižnico slepih in slabovidnih Minke Skaberne. Za slepe in slabovidne bi knjižnica lahko organizirala bralne ure, kot to počnejo v knjižnici v Novem mestu, in jih pritegnili k bralni znački s prilagojenim bralnim seznamom. Gradiva z velikim tiskom ima 33 naslovov in 131 inventarnih enot, ki bi jih lahko označila s piktogrami, npr. očali ali lupo, v skladu z dobro prakso drugih OOK. Pri prilagajanju prostora, opreme in gradiva za slepe in slabovidne bo lahko k sodelovanju povabila Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Murska Sobota.

Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota je ena od redkih OOK, ki nima prilagojene spletne strani za dislektike in slabovidne, zato jo bo morala prenoviti in prilagoditi. Morala bo biti logično oblikovana z enostavno, razumljivo in uporabnikom prijazno navigacijo. Programska oprema bo morala omogočiti povečanje besedila, spreminjanje tipa pisav in barvnega kontrasta ter spreminjanje dolžine vrstic in prostora med njimi. Začeti bo potrebno objavljati videoposnetke opremljene z besedilom. Besedila bodo morala biti krajša in jedrnata.

Trenutno knjižnica še nima podatka o obsegu gradiva, primerneza za dislektike, zato bo treba opraviti njegov popis. Za osebe z disleksijo bi bilo potrebno pripraviti priporočilni seznam in vzpostaviti posebno polico z gradivom ter uporabnikom s tovrstnimi težavami omogočiti uporabo bralnih ravnil, ki zmanjšujejo bleščanje podlage, omogočajo, da z očmi pri branju lažje

sledimo besedilu, in izboljšajo pozornost pri branju. Pri tem ji bodo lahko pomagali knjižničarji novomeške knjižnice. Omogočila bi lahko tudi dostop do aplikacije Kobi, ki je pripomoček za učenje branja, namenjen otrokom z disleksijo in drugim, ki jim nagaja členjenje besed. Besedilo prenese iz tiskovine na tablico in ga prilagodi potrebam uporabnika. Osebe z dileksijo (pa tudi starostniki, ki živijo v domovih za starejše ali pa obiskujejo centre za starejše in priseljence) bi se lahko vključile v Karolinino bralno značko, katere bralni seznam vsebuje lahko branje.

Urgentni center Splošne bolnišnice Murska Sobota je leta 2016 postal bogatejši za knjigobežnico, ki je nastala na pobudo vodje zdravstvene nege Urgentnega centra. Tudi knjižnica želi s svojim knjižničnim gradivom in storitvami olajšati bolnikom čakanje pred ambulantami in med okrevanjem v bolnišnici. Lahko bi vzpostavila knjigobežnice pred določenimi ambulantami, organizirala izposajo gradiva v bolnišnico kot obliko brezplačne storitve knjiga na dom, se vključevala v bolnišnično vzgojno-izobraževalno delo, izvajala branje ob bolnišnični postelji ipd. Pri tem ji bodo lahko pomagale izkušnje Mariborske knjižnice.

V Zavodu za prestajanje kazni Maribor - oddelek Murska Sobota bi lahko vzpostavila knjigobežnico ali premično zbirko, izvajala storitev knjiga na dom, organizirala bralne ure in ob zadostnem interesu vzpostavila bralni klub.

Pri delu z uporabniki s posebnimi potrebami pa ne smemo ostati osredotočeni samo na uporabnike s posebnimi potrebami, ampak tudi na njihove družinske člane, ki jim pomagajo, jih vzpodbujajo in jim stojijo ob strani v vsakdanjem življenju. Njim lahko knjižnica nudi informacije, predavanja za svojce, skupno organizacijo dogodkov, vzpostavitev literarnega krožka, s pomočjo katerega delijo svoje izkušnje, občutja, življenjske zgodbe, saj s tem pomagajo sebi in drugim. Lahko bi postali ambasadorji knjižnice kot oblika zagovorništva.

Šolam bi knjižnica lahko ponudila bibliopedagoški program za učence s posebnimi potrebami kot del njihovega letnega delovnega načrta. Z namenom razbijanja stereotipov in širjenja empatije bi skupaj z vzgojno-izobraževalnimi zavodi organizirala srečanja in dogodke z uporabniki s posebnimi potrebami. Na ta način bi se otroci in učenci spoznavali s taktilnimi

oznakami, belo palico, psom vodnikom, kako dislektiki vidijo stvari, športi na invalidskem vozičku ipd.

Združenje slovenskih splošnih knjižnic bi lahko pripravilo merila in kriterije za podeljevanje certifikata Uporabnikom s posebnimi potrebami prijazna knjižnica. ZBDS bi lahko organiziral strokovna srečanja, namenjena izmenjavi dobrih praks na področju dela knjižnic z uporabniki s posebnimi potrebami. V letošnjem programu dela NUK načrtuje vzpostavitev skupine za pripravo in razvoj izobraževalnega programa NUK. Dobro bi bilo, da bi NUK v dokument vključil tudi izobraževanja za knjižničarje za delo z uporabniki s posebnimi potrebami.

Preden bo knjižnica pristopila k udejanjanju navedenih predlogov, bo morala narediti študijo uporabnikov, preučiti potrebe lokalnega okolja, vzpostaviti sodelovanje s kompetentnimi deležniki v lokalnem okolju ter poskrbeti za usposobljenost in permanentno izobraževanje zaposlenih za delo s posameznimi skupinami uporabnikov s posebnimi potrebami. Primerno bi bilo uporabiti dobro prakso drugih javnih ustanov in za delo z uporabniki s posebnimi potrebami poskušati zaposliti osebe, ki so sami uporabniki s posebnimi potrebami, in pritegniti k sodelovanju prostovoljce. Delo z uporabniki s posebnimi potrebami bo potrebno vključiti v Strateški načrt Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota za obdobje 2021–2026 in letne programe dela knjižnice.

6 ZAKLJUČEK

Splošne knjižnice se že vrsto let soočajo s kadrovskimi, materialnimi in finančnimi omejitvami, kar vpliva na to, da se s svojimi knjižničnimi zbirkami, opremo, prostori in storitvami osredotočajo na svoje potencialne uporabnike po Paretovem pravilu oziroma pravilu 20/80, to je da se pri svoji dejavnosti osredotočajo na tistih 20 odstotkov nalog, ki so najpomembnejše, in prinesejo 80 odstotkov uspeha. Če to prevedemo na uporabnike, pomeni, da se ciljno ukvarjajo s tistimi dejavnostmi in projekti, s katerimi dosežejo 80 odstotkov potencialnih uporabnikov. Iz navedenega izhaja, da so se doslej splošne knjižnice v prvi vrsti ukvarjale pretežno z uporabniki, ki nimajo posebnih potreb, saj le-ti predstavljajo večino njihovih potencialnih uporabnikov in aktivnih članov.

Ne smemo pa pozabiti na osnovno poslanstvo splošne knjižnice, ki uveljavlja vrednote razvoja, obveščenosti, izobraženosti in kulture ter socialne in družbene povezanosti (odpravljanje razlik, medkulturno povezovanje itn.). Splošna knjižnica kot nosilec programa javne službe s knjižničnim gradivom in storitvami vpliva na kakovost življenja posameznika in lokalne skupnosti. Prispeva k razvoju znanja in kulture, širjenju demokratičnega odločanja, spodbujanju uporabe knjižnice in poznavanju različnih pismenosti ter k socialni strpnosti. Sodeluje pri uresničevanju razvojnih družbenih ciljev tako na lokalni kot državni ravni ter pri tem izhaja iz potreb in izzivov lokalne skupnosti (Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice, 2019, str. 10). Seveda pa skrbi, da njene prostore in storitve lahko uporabljajo vsi, tudi uporabniki s posebnimi potrebami.

Rezultati raziskave kažejo, da v analiziranih splošnih knjižnicah nudijo prilagojene storitve slepim in slabovidnim, gluhim in naglušnim, dislektikom, gibalno oviranim osebam, osebam z motnjami v duševnem razvoju in osebam v dolgotrajni oskrbi, na osnovi česar lahko potrdimo našo prvo predpostavko. Multikulturnim skupnostim ne posvečajo posebne pozornosti. V nekaterih knjižnicah se soočajo s prostorsko problematiko, zato ne morejo prilagoditi gibalno oviranim dostopa do knjižnice, izposojevalnih pultov, knjižničnega gradiva itd. kot bi si želele. Trudijo se pridobivati ustrezno opremo, npr. lupe za slabovidne, bralnike zvočnih knjig, indukcijske zanke itd. Pri nabavi knjižnega in neknjižnega gradiva posvečajo pozornost različnim skupinam uporabnikov s posebnimi potrebami, se pa srečujejo z omejitvami, saj produkcija tovrstnega gradiva ni množična. Oblikujejo posebne sezname gradiva, npr. za dislektike, ki je pogosto nameščeno na določeni polici ali posebnem kotičku, knjige pa so označene s piktogrami. Knjižnično gradivo približajo uporabnikom s posebnimi potrebami s premičnimi zbirkami. Uporabnikom, ki ne morejo v knjižnico zaradi invalidnosti, starosti ali bolezni, nudijo brezplačno izposajo knjig na dom. Nekatere knjižnice uporabljajo za vzpodbujanje bralne kulture bralne značke s prilagojenimi bralnimi seznamami, bralne ure in pravljичne ure z ustvarjalnimi delavnicami, s čemer delno potrjujemo našo tretjo predpostavko. Organizirajo prireditve za ali v sodelovanju z uporabniki s posebnimi potrebami. Knjižnice sodelujejo z lokalnimi organizacijami, katerih člani oziroma uporabniki so osebe s posebnimi potrebami, npr. vzgojno-izobraževalnimi zavodi s prilagojenim programom, VDC-ji, domovi za starejše, društvi slepih in slabovidnih, društvi invalidov..., s čemer potrjujemo našo drugo

predpostavko. Sodelovanje z zapori in bolnišnicami ni razširjeno. Ne zasledimo sistematičnega permanentnega usposabljanja knjižničarjev za delo z uporabniki s posebnimi potrebami.

Raziskavo bi v prihodnje lahko razširili in se usmerili na posamezne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami. Zanimivo bi bilo ugotoviti, katere prilagoditve imajo daljšo tradicijo in katere so se v knjižnicah uveljavile šele pred kratkim. Potrebno bi bilo raziskati tudi vpliv BDP občine (oziroma občin, ki jih knjižnica pokriva) na število prilagoditev za uporabnike s posebnimi potrebami. Predlagamo še raziskavo o pojavnosti posameznih prilagoditev, katere so prisotne v vseh enotah, katere samo v posameznih, ter kaj vpliva na njihovo pojavnost. Ugotoviti bi bilo potrebno, ali uvedba prilagoditve za eno skupino uporabnikov dejansko pritegne v knjižnico te uporabnike, ali se njihovo članstvo poveča.

V Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota najdemo primere dobrih praks na področju dela z Romi, pripadniki madžarske narodne skupnosti in osebami z motnjami v duševnem razvoju. Ugotavljamo pa, da obstajajo izzivi in priložnosti pri nudenju primerne prostora, opreme, gradiva in storitev za uporabnike s posebnimi potrebami, za kar navajamo nabor predlogov za začetek invencijsko-inovacijskega procesa na tem področju, ki je opredeljen v poglavju 5.

Izzive lahko uspešno udejanimo s proaktivnim delovanjem, sodelovanjem s kolegi v stroki in sinergijskim sodelovanjem z deležniki v lokalni skupnosti, ki združujejo pod svojim okriljem naše potencialne uporabnike s posebnimi potrebami. Vrata splošne knjižnice so odprta vsem skupinam uporabnikom, uporabnikom s posebnimi potrebami pa lahko s svoji storitvami še posebej obogatimo življenje, pomagamo pri vključevanju v družbo, soočanju in reševanju njihovih težav in stisk, posredovanju informacijskih virov in informacij iz njih, razvijanju bralne in informacijske pismenosti ter smotrni izrabi prostega časa.

7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

- Akcijski program za invalide 2014-2021.* (b. d.). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno 19. 5. 2019 s spletne strani: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/invalidi_vzv/API_2014-2021.pdf
- Bon, M. (ur.). (2019). *Dejavnosti za uporabnike s posebnimi potrebami 2018: poročilo za MK po območjih OOK*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- DGN Pomurje – Murska Sobota.* (b. d.). Ljubljana: Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije. Pridobljeno 27. 4. 2019 s spletne strani: <http://www.zvezagns.si/novice/slovenija/dgn-pomurje-murska-sobota/>
- Enotne definicije disleksije ni.* (21. 10. 2018). *Aktivni.si*. Pridobljeno 27. 4. 2019 s spletne strani: <https://www.aktivni.si/moja-diagnoza/enotne-definicije-disleksije-ni/>
- Ficko, F. M. (8. 3. 2018). 70 let MDSS Murska Sobota: Skupaj zmoremo. *Prlekija-on.net*. Pridobljeno 27. 4. 2019 s spletne strani: <https://www.prlekija-on.net/lokalno/17330/70-let-mdss-murska-sobota-skupaj-zmoremo.html>
- Gluhost.* (b. d.). Ljubljana: Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije. Pridobljeno 27. 4. 2019 s spletne strani: <http://www.zvezagns.si/o-zvezi/o-gluhoti/>
- IFLA/UNESCO public library manifesto 1994.* (b. d.). Haag: IFLA. Pridobljeno 15. 4. 2019 s spletne strani: <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-public-library-manifesto-1994>
- Ivanc, R. (2009). *Struktura romskih naselij v Prekmurju s poudarkom na infrastrukturni opremljenosti*. Murska Sobota: Društvo geografov Pomurja. Pridobljeno 27. 4. 2019 s spletne strani: <http://www.drustvo-geografov-pomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik.htm>
- Kanič, I., Leder, Z., Ujčič, M., Vilar, P. in Vodeb, G. (2009). *Bibliotekarski terminološki slovar*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Kare, A. (2018). Podpora splošne knjižnice pri soočanju z demenco: stanje v slovenskih splošnih knjižnicah. *Knjižnica*, 62(4), 55–85.
- Knjižnice za slepe v informacijski dobi: razvojne smernice.* (2010). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Šek Škafar, K., Uporabniki s posebnimi potrebami v splošnih knjižnicah: primer Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Library services to people with special needs section. (b. d.). Haag: IFLA. Pridobljeno 15. 4.

2019 s spletne strani: <https://www.ifla.org/ltn>

Lujić, D. (2002). Kako do bralcev, ki sami ne morejo do knjižnice? *Knjižnica*, 46(4), 305-315.

Pogosta vprašanja. (b. d.). Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Pridobljeno 27. 4. 2019 s spletne strani: <http://www.zveza-slepih.si/okvare-vida/pogosta-vprasanja/>

Program za starejše. (b. d.). Kranj: Mestna knjižnica Kranj. Pridobljeno 27. 4. 2019 s spletne

strani: <https://www.mkk.si/za-starejse/>

Publications from LSN. (b. d.). Haag: IFLA. Pridobljeno 19. 4. 2019 s spletne strani:

<https://www.ifla.org/publications/50>

Sedar, K. (ur.). (2016). *Zakladi znanja spominov, zgodb: zbornik ob 70-letnici delovanja*

Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota. Murska Sobota: Pokrajinska in študijska knjižnica.

Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi – kontrolni seznam. (2015).

Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo. (2007). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih

društev Slovenije.

Smernice za knjižnične storitve za zapornike. (2008). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev

Slovenije.

Smernice za kompetenčne centre [Delovno gradivo]. (2011). Maribor: Mariborska knjižnica.

Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja: nekaj

praktičnih predlogov. (2007). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Splošna deklaracija človekovih pravic. (b. d.). Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve RS.

Pridobljeno 15. 4. 2019 s spletne strani:

http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Clovekove_pravice/Zbornik/SPLOSNA_DEKLARACIJA_O_CLOVEKOVIH_PRAVICAH.pdf

Statistični in osnovni podatki. (b. d.). Ljubljana: Urad Vlade RS za narodnosti. Pridobljeno

27. 4. 2019 s spletne strani:

http://www.un.gov.si/si/manjsine/romska_skupnost/statisticni_in_osnovni_podatki/

Statistični podatki. (b. d.). Ljubljana: Urad Vlade RS za narodnosti. Pridobljeno 27. 4. 2019 s

spletne strani:

http://www.un.gov.si/si/manjsine/madzarska_narodna_skupnost/statisticni_podatki/

Šek Škafar, K., Uporabniki s posebnimi potrebami v splošnih knjižnicah: primer Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota. Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018-2028). (2019).

Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Ustava Republike Slovenije. (2018). Ljubljana: Litteralis, Uradni list Republike Slovenije,

Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.

Vilar, P. (2019). *Posebne uporabniške skupine ter uporabniki s posebnimi potrebami*

[Študijsko gradivo]. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Vovk-Ornik, N. (ur.). (2015). *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz.*

motenj otrok s posebnimi potrebami. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 27.

4. 2019 s spletne strani: [https://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/kriteriji-puopp-](https://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/kriteriji-puopp-2015/files/assets/basic-html/index.html#1)

[2015/files/assets/basic-html/index.html#1](https://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/kriteriji-puopp-2015/files/assets/basic-html/index.html#1)

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 – ZUJIK,

92/2015.

Za slabovidne. (b. d.). Kranj: Mestna knjižnica Kranj. Pridobljeno 27. 4. 2019 s spletne strani:

<https://www.mkk.si/ponudba/za-slabovidne>

8 PRILOGE

Priloga 1: Povzetek Poročila o dejavnostih splošnih knjižnic za uporabnike s posebnimi potrebami v letu 2018 (Bon, 2019) z dodatki

MESTNA KNJIŽNICA LJUBLJANA

V Mestni knjižnici Ljubljana imajo za gibalno ovirane uporabnike v nekaterih enotah prilagojen dostop (klančine, dvizno dvigalo, vhodi brez preprek), sanitarije za invalide in dvigala v knjižnicah z več nadstropji. Med policami in oddelki imajo široke prehode, primerno široke in ne previsoke police, ponekod mize primerne za dostopnost z vozičkom, dvizno dvigalo v bibliobusu ter vidne in jasne oznake prostorov, oddelkov... V knjižnični zbirki imajo gradivo z večjim tiskom. Uporabnikom omogočajo izposajo e-bralnikov s prilagoditvijo branja in izposajo e-knjig na portalu Biblos. Slepí in slabovidni si lahko izposodijo zvočne knjige na zgoščenkah in elektronske lupe. Izvajajo storitev Knjiga na dom (brezplačna dostava in odvoz gradiva na dom za tiste, ki ne morejo samostojno v knjižnico). Postajališča njihovega bibliobusa so tudi pred domovi za starejše občane, Univerzitetnim rehabilitacijskim centrom Soča, ženskim zaporom Ig in Zavodom za gluhe in naglušne. Poskrbijo za snemanje dogodkov in avdio ter video objave na profilu MKL na Youtube. Knjižničarki vodita bralni skupini za osebe s posebnimi potrebami v Domu starejših Horjul in Centru za usposabljanje, vzgojo in izobraževanje Janez Levec. V Igrateki imajo zbirko igrač za osebe z oviranostmi kot pomoč pri rehabilitaciji po boleznih in poškodbah. Uporabnikom omogočajo spletni/oddaljeni vpis v knjižnico ter uporabo mCobiss-a in Moje knjižnice. Pri pripravi programov skrbijo za uporabnike s posebnimi potrebami (gluhe, slepe in slabovidne, invalide, osebe z duševnimi boleznimi...). Njihova spletna stran je prilagojena uporabnikom, ki so slabovidni, in dislektikom. Nudijo vodene obiske knjižnic za uporabnike s posebnimi potrebami, npr. iz Psihiatrične klinike, za brezposelne, odvisnike na zdravljenju, upokojence. Omogočajo razstavljanje izdelkov društvom in osebam s posebnimi potrebami. Organizirajo tečaje znakovnega jezika za uporabnike. Promovirajo gradivo in storitev za uporabnike s posebnimi potrebami.

OSREDNJA KNJIŽNICA CELJE

Knjižnica na obisku je posebna storitev Osrednje knjižnice Celje, namenjena tistim uporabnikom, ki zaradi starosti, invalidnosti ali dolgotrajne bolezni ne morejo sami obiskovati knjižnice. Sodelujejo z Društvom paraplegikov jugozahodne Štajerske, Domom za starejše občane Celje in nekaterimi individualnimi uporabniki. Gradivo pripeljejo na dom in v ustanove po predhodnem dogovoru. Biblioterapevtski program za osebe s težavami v duševnem zdravju je namenjen povezovanju in sodelovanju z določenimi ustanovami, društvi in organizacijami, ki delujejo na področju reševanja problematike oseb s posebnimi potrebami. Program poteka v ŠENTU-Celeia (Slovensko združenje za duševno zdravje) v obliki bralnih ur in pogovora o knjigah. V letu 2020 načrtujejo razširitev programa še na Krizni center za mlade. Leposlovnemu gradivu za slepe in slabovidne že vrsto let posvečajo veliko pozornost ob nabavi zvočnega gradiva, ki so mu namenili v oddelku za leposlovje poseben prostor in ga označili v sistemu COBISS. Tiskana gradiva za slabovidne označujejo z oznako za večji tisk. V čitalnici si lahko uporabniki izposodijo elektronsko lupo. Gradivo, primerno za bralce z disleksijo, označujejo s posebnimi nalepkami in posebno oznako v podpolju v vzajemnem katalogu. Za tovrstne bralce organizirajo mesečne bralno-pogovorne urice. V vse enote knjižnice, razen enote v Štorah, je omogočen dostop z vozičkom. Izposojajo elektronskih knjig v angleškem jeziku iz zbirke EBSCO Public Library Subscription Collection in slovenskih elektronskih knjig ponudnika Biblos omogočajo na celem območju. Osebam z 80 % in večjo invalidnostjo nudijo brezplačno članstvo, imetnikom Evropske kartice za invalide pa 50 % popust na članarino.

KNJIŽNICA MIRANA JARCA NOVO MESTO

V Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto imajo kotiček za uporabnike z disleksijo in lažje berljivim gradivom, ki je namenjen uporabnikom, ki imajo težave z branjem. Pripravljajo informacijske zloženke o disleksiji in seznane zanje primernega gradiva. Vso gradivo je posebej označeno z modro piko. Razen gradiva izposojajo tudi bralna ravnila. Kotičke so po novomeškem vzoru vzpostavili v Ljudski knjižnici Metlika, Knjižnici Sevnica in Knjižnici Pavla Golie Trebnje. Na tem področju sodelujejo z različnimi organizacijami, npr. Društvom Bravo, razvojno ambulantno Zdravstvenega doma Novo mesto, Posvetovalnico za starše Novo mesto in šolskimi knjižnicami. Že nekaj let redno izvajajo program Branje s tačkami. Namenjen je otrokom, ki imajo disleksijo ali imajo težave z branjem. Je svojstven program, ki pomaga otrokom izboljšati bralne in komunikacijske sposobnosti s pomočjo posebne metode: otrok bere

psu. Pes v programu Branje s tačkami je izšolan terapevtski pes, ki skupaj s svojim vodnikom obiskuje knjižnico, kot poslušalec otrok, ki berejo. V letu 2012 so uredili studio za snemanje zvočnih knjig s pomočjo donacije Lions kluba Novo mesto. Pri tem sodelujejo z Medobčinskim društvom slepih in slabovidnih Novo mesto in za njihove člane snemajo knjige na zahtevo. V prostorih društva izvajajo redna bralna srečanja. V letu 2014 so opremili prireditveni prostor, Trdinovo čitalnico, z indukcijsko zanko. V letu 2016 so kupili nov bibliobus, ki ima dvizno rampo. Na področju bibliopedagoškega dela izvajajo pravljíčne ure za uporabnike VDC, bolnike na Pediatričnem oddelku Splošne bolnišnice Novo mesto in učence OŠ Dragotin Kette Novo mesto (osnovna šola s prilagojenim in posebnim programom). V sodelovanju z Društvom za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto in Razvojno-izobraževalnim centrom Novo mesto organizirajo ogled knjižnice in predstavitev dejavnosti za Rome in otroke migrantov. Občasno izvajajo pravljíčne ure in ustvarjalne delavnice v romskem vrtcu Pikapolonica (romsko naselje Brezje-Žabjak). Bibliobus obiskuje VDC Novo mesto (Šmihel), VDC Novo mesto (Bršljin) in OŠ Dragotin Kette Novo mesto. Izvajajo storitev dostave gradiva v Zavod za prestajanje kazni Ljubljana, enota Novo mesto. Leta 2017 je Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto prevzela koordinacijo storitev za uporabnike s posebnimi potrebami v sodelovanju z OOK Murska Sobota in OOK Ravne na Koroškem.

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA DR. FRANCA SUŠNIKA RAVNE NA KOROŠKEM
Gluhim in naglušnim uporabnikom nudijo knjige v slovenskem znakovnem jeziku ter video novice za gluhe in naglušne. V Kuharjevi dvorani in razstavišču imajo vgrajeno indukcijsko zanko. Slepim in slabovidnim nudijo zvočne knjige v slovenskem in angleškem jeziku, elektronsko lupo, lupe z osvetlitvijo za lažje branje in knjige z večjim tiskom iz zbirke Povečava, Srebrne niti in Bisernice. V kotíčku za lahko branje so na voljo knjige za lahko branje in časopis 20 minut. Izvajajo storitev brezplačne dostave knjig na dom bolnim, ostarelim in invalidom.

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem sodeluje v dvoletnem projektu Lahko je brati, ki ga izvaja Zavod Risa v sodelovanju z Univerzo v Mariboru, Zvezo Sožitje, Inštitutom Integra in Društvom Labra. Gre za razvoj temeljnih usmeritev, metod, didaktičnih gradiv in spremljajočih orodij za lahko branje v Sloveniji. Knjižnica je v okviru projekta postala referenčni center za lahko branje. Njena naloga je, da pripravi seznam literature

za odrasle in otroke v lahkem branju, predstavi merila in kazalnike za dostopnost knjižnic, poda sistem ureditve gradiva v lahkem branju, analizira in vzpostavi sodelovanje z različnimi organizacijami v neposrednem okolju, ki se ukvarjajo z ljudmi, ki potrebujejo lahko branje ter skrbi za njegovo promocijo. Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem bo razvila osrednje »fizično mesto« znanja in literature lahkega branja v Sloveniji. Knjižnica je tako postala koordinatorica za vse druge knjižnice. Znanje in seznam literature lahkega branja za otroke in odrasle ter strokovno literaturo o lahkem branju bo širila v mrežo vseh osrednjih območnih knjižnic, te pa dalje med ciljne organizacije in uporabnike. V letu 2018 so z Društvom Altra izvedli dejavnosti za priseljence in jim ponudili možnost vpisa v knjižnico. Pokazali so jim prostore ter jim predstavili osnovne informacije o knjižnici in njenem delovanju.

OSREDNJA KNJIŽNICA SREČKA VILHARJA KOPER

Premagovanje arhitektonskih ovir gibalno oviranim uporabnikom v spomeniško zaščiteni stavbi Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper olajšujejo s knjigomatom, ki omogoča samostojno vračilo gradiva v pritličju stavbe. Gibalno ovirani lahko Oddelek za odrasle uporabljajo s pomočjo posebej zanje izdelanega vhoda v avli (vstop na magnetno kartico), ki ima tudi ustrezno klančino. Oddelek za mlade bralce se ponaša s klančino, posebnim dvigalom in sanitarnimi prostori za invalide. Brezplačno storitev »Halo knjiga!« Knjižnica na domu so namenili starejšim, invalidnim in bolnim osebam, ki same ne morejo priti v knjižnico. Vzpostavili so novo spletno stran, skladno s standardi WCAG. Prilagojena je slepim, slabovidnim in drugim osebam z motnjami branja. Upravljajo premične zbirke za uporabnike v posebnih socialnih okoljih: v Bolnišnici Izola, v dveh domovih za starejše občane, v koprskem zaporu, v kriznem centru za otroke in mladostnike, v dnevnem centru za starejše občane. Z bibliobusom obiskujejo komuno odvisnikov Srečanje v Vremskem Britofu pri Divači in vzgojno-izobraževalni zavod s prilagojenim programom Center za usposabljanje Elvire Vatovec Strunjan. V letu 2018 so uspešno zaključili projekt nakupa in opreme novega bibliobusa, ki ima tudi hidravlično dvigalo za dostop z invalidskim vozičkom. Izposojajo povečevalne lupe, elektronske bralnike in računalniške tablice, ki omogočajo povečavo tiska. Nudijo gradivo, ki je prilagojeno uporabnikom s posebnimi potrebami: s povečanim tiskom, zvočne knjige na avdiokasetah in CD-jih, knjige v brajici, knjige za dislektike in osebe z motnjami branja s posebno postavitvijo »Lažje berljive knjige« v Oddelku za mlade bralce,

taktilne slikanice za slabovidne mlade bralce, e-knjige na portalih MLOL, Biblos in EBSCO e-book Public Library Collection. Članom Društva Šent – slovenskega združenja za duševno zdravje nudijo brezplačno članstvo. Sodelujejo z domovi starejših občanov (občasna branja oskrbovancem) ter Centrom za korekcijo sluha in govora v Portorožu (bibliopedagoške ure).

KNJIŽNICA IVANA POTRČA PTUJ

V Knjižnici Ivana Potrča Ptuj hranijo strokovno, poljudnoznanstveno, kulturno-umetniško ter drugo gradivo s področja dela z invalidi in njihovih težav. Posebno pozornost posvečajo nakupu gradiva, ki je namenjeno uporabnikom s posebnimi potrebami različnih starosti. Organizirajo posebne oblike dejavnosti (literarne večere, pravljичne urice za otroke s posebnimi potrebami). Sodelujejo z OŠ dr. Ljudevita Pivka, Zavodom za usposabljanje, delo in varstvo dr. Marijana Borštnarja Dornava, Medobčinskim društvom invalidov Ptuj, Zvezo invalidskih društev ILCO Slovenije, Medobčinsko zvezo slepih in slabovidnih Ptuj in Zvezo društev za cerebralno paralizo Slovenije Sonček. Dejavnosti opravljajo tako na sedežu knjižnice in sedežih navedenih zavodov. Invalidi z več kot 80 % stopnjo invalidnosti, ki so člani invalidskega društva, so v knjižnici oproščeni plačila članarine. Knjižnica razpolaga s parkiriščem, sanitarijami in drugimi prostori, ki so prilagojeni za uporabo invalidom. Mestna občina Ptuj se zavzema za status občine po meri invalidov, knjižnica pa je eden od zavodov, ki je v zadnjih letih tudi po navedbah Zveze invalidskih društev ILCO Slovenije, največ naredil na tem področju. V letu 2011 so opremili steklene površine in stopnišča s fluorescentnimi nalepkami. V letih 2014 in 2015 so v Študijskem oddelku knjižnice namestili šest novih NComputing delovnih postaj s programskim okoljem Windows. Sodobna računalniška oprema omogoča slabovidnim uporabnikom boljše pogoje dela na osebem računalniku in dostop do informacij na spletu, saj okolje Windows vključuje možnost uporabe lupe, zaslonske tipkovnice, avtomatski bralnik besedila, povečevalnik kontrasta in druge pripomočke za slabovidne uporabnike. Od leta 2016 imajo sintetizator govora slovenskega jezika e-bralec, ki so ga namestili na petih delovnih mestih za uporabnike. V letu 2018 so gostili seminar »Slepota in slabovidnost ter dostopnost gradiv v prilagojenih oblikah«, ki ga je organizirala ZDSSS. Namenjen je bil strokovnim delavcem knjižnic. V letu 2018 so donirali izločene, a še uporabne knjige Društvu Sožitje Ptuj, izvedli vodstvo po knjižnici za člane društva za socialno vključenost Mozaik ter gostili udeležence pohoda z Rdečimi baloni, katerih namen je ozaveščanje javnosti o redkih boleznih. Pred Študijskim oddelkom so gostili razstavo Pripovedovalke na temo družinskega nasilja nad

ženskami. Organizirajo skupna branja za zaključene skupine uporabnikov s posebnimi potrebami. V Cankarjevem letu so udeležencem na njim prilagojen način predstavili nekatera dela Ivana Cankarja.

MARIBORSKA KNJIŽNICA

Pri delu z uporabniki s posebnimi potrebami jih močno ovira pereča prostorska problematika osrednje knjižnice na Rotovškem trgu. Od leta 1992 nudijo izposojno gradivo na dom osebam, ki zaradi invalidnosti, starosti ali bolezni ne morejo same v knjižnico. Od leta 2001 izposojajo gradivo bolnikom, ki so na zdravljenju v UKC Maribor. Avtorica Lujč (2002) navaja, da so najprej začeli s to storitvijo na internem oddelku, kjer je doba hospitalizacije najdaljša. Postopoma so izposojno razširili na ušesni, porodni, ginekološki in druge oddelke. Po odpustu iz bolnišnice lahko pustijo knjige v bolnišnici ali pa jih vrnejo sami v knjižnico. Po vsaki izposoji gradivo očistijo. Od leta 1998 ima bibliobus postajališče na dveh lokacijah VDC Polž. Sodelujejo z VDC Sožitje in VDC Polž v Knjižnici Nova vas, Knjižnici Šentilj in Knjižnici Ruše v obliki izposoje gradiva, obiska na prireditvah, organiziranjem bralne značke, razstav izdelkov itd. V VDC Sožitje, Domu starejših občanov Tezno, Domu Stavbar Pobrežje, Sončnem domu, Domu starejših Idila, UKC Maribor – Bolnišnični šoli in Oddelku za psihiatrijo imajo premične zbirke. V knjižnični zbirki imajo gradivo za slepe in slabovidne (povečan tisk, zvočne knjige), gluhe in naglušne, osebe z disleksijo in osebe z bralnimi težavami. Pripravljajo signalne informacije in obveščajo člane invalidskih društev o prireditvah (tudi v formatu, primernim za slepe in slabovidne) na portalu Sveta invalidov Mestne občine Maribor in domače spletne strani. Izvajajo pravljичne ure v UKC Maribor, Kliniki za pediatrijo in Oddelku za psihiatrijo. Organizirajo obiske s pravljичnimi urami za otroke iz Centra za sluh in govor in OŠ Gustava Šiliha. V letu 2018 so se priključili projektu E-kartica ugodnosti za invalide in soorganizirali posvet »Dostopnost knjižnic invalidom«. Zaposlujejo invalidne osebe. Izvajajo bralno značko za starejše v Domu starejših Idila in za uporabnike VDC Polž. V okviru projekta »Vključujemo in aktiviramo« so stanovalcem DBE SVZ Hrastovec predstavili knjižnico, e-vire in sistem COBISS.

MESTNA KNJIŽNICA KRANJ

Slepi in slabovidni uporabniki dobijo ob obisku knjižnice spremljevalca, ki jih vodi po knjižnici in jim pomaga pri izboru gradiva. Na voljo so jim samodejni čitalnik myReader, elektronsko

povečevalo SmartView Xtend, prenosno elektronsko povečevalo PocketViewer in komplet lup Ergo Line z nastavki Ergo Base, ki so na voljo v časopisni čitalnici v pritličju. Osebni računalnik je mogoče priključiti na samodejni čitalnik myReader, ki omogoča različne povečave besedil z računalniškega zaslona. Nameščen je tudi sintetizator za slovenski jezik Proteus. Posedujejo predvajalnik zvočnih knjig, posnetih v formatu Daisy. V Sloveniji se za snemanje zvočnih knjig format Daisy še ne uporablja, zato je možno poslušati samo besedila v tujih jezikih. Spletna stran knjižnice je prilagojena slepim in slabovidnim uporabnikom. V knjižnični zbirki imajo gradivo za uporabnike, ki imajo težave z vidom. Članom knjižnice, ki bi radi brali, pa zaradi bolezni, invalidnosti ali starosti ne morejo v knjižnico, dostavijo gradivo na dom (Za slabovidne, b. d.). Za starejše uporabnike, uporabnike s poškodbo glave ter slepe in slabovidne organizirajo bralna srečanja Modro brati in kramljati (Program za starejše, b. d.). V dvorani za prireditve imajo indukcijsko zanko. Gibalno oviranim uporabnikom je na voljo ustrezno dvigalo.